

e-ISSN: 2148-0494

derglabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi), Güz 2016, Cilt:4, Sayı:8, 4:104-117

Gönderim Tarihi: 06.10.2016

Kabul Tarihi: 31.10.2016

ŞENFERÂ'NIN HAYATI VE *LÂMIYYETÜ'L-'ARAB* ADLI KASİDESİ

Davut ORHAN*

Öz

Bu makalede, cahiliye döneminin su'lûk şairlerinden Şenferâ'nın hayatı ve meşhur kasidesi *Lâmiyyetü'l-'Arab* ele alınmıştır. Şenferâ'nın söz konusu kasidesi çerçevesinde su'lûk şairler hareketinin yapısı ve Arap edebiyatına katkısı üzerinde durulmuş, saâlik'in yaşadığı zaman dilimi, sosyo-kültürel açıdan incelenerek, hayat tarzlarına kısaca değinilmiştir. Ayrıca Şenferâ'nın içinde yer aldığı saâlik zümresinin edebî alanda kendilerinden söz ettirecek seviyeye geliş süreci anlatılmıştır. Bu bağlamda kadim Arap kültürünün en saygın kasidelerinden biri olan Şenferâ'nın *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ı farklı açılardan analiz edilmiş ve Arap dili açısından öneminin anlaşılmasına çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şenferâ, Câhiliye, Su'lûk, *Lâmiyyetü'l-'Arab*

THE LIFE OF SENFERA AND HIS POEM CALLED *LAMIYYETU'L-ARAB*

Abstract

This study explores the life of the Senfera, a prominent su'lûk poet in pre-Islamic Arabic period and his famous poem *Lamiyyetu'l-'Arab*. It deals also with the structure of su'lûk poet movement, poem culture and their time's socio-cultural specialities with special reference to his famous poem. In this context, I have tried to analyze Senfera's *Lamiyyetu'l-'Arab*, which was one of the most respected poems of old Arabic culture from different angles, hence, to understand its importance in terms of Arabic language.

Keywords: Senferâ, Pre-Islamic Arabic Period, Su'lûk (Poor/Bandit), *Lamiyyetu'l-'Arab*

Giriş

Câhiliye döneminin seçkin şairi Şenferâ'nın şiirleri, gerek câhiliye dönemine ışık tutması ve gerekse Arap dili alanında istişhad'ta kullanılmasıyla temayüz etmiştir. Su'lûk şairlerden olan Şenferâ'nın özellikle *Lâmiyyetü'l-'Arab* adlı kasidesi orijinalliği itibariyle büyük bir hüsnü kabul görmüş ve pek çok kişi tarafından şerh ve irapları yapılmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren ise müsteşriklerce, Arap şiirinin en parlak mahsullerinden biri olarak kabul edilmiş, tahkik ve neşirleri yapılarak aralarında İngilizce, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve Türkçe'nin de olduğu birçok dile çevrilmiştir. *Lâmiyyetü'l-'Arab*'a gösterilen bu ehemmiyetin, genelde dönemin sosyo-kültürel tarihini özelde ise *saâlikü'l-'Arab* denen zümrenin hayatını en açık

* Arş. Gör., AİBÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagati, arabedebiyati@hotmail.com

bir şekilde tasvir etmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ın nispet edildiği Şenferâ'nın hayatına ilişkin birçok efsanevî haber bulunması ihtimaliyle birlikte, hayatını ve divanını ele alan kaynaklara bakıldığında söz konusu kasidenin ona nispeti tartışmalarının dışında aralarındaki en önemli farkın şairin adı hususunda olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, tarih ve edebiyat açısından câhiliye dönemini en iyi şekilde tasvir eden su'lûklardan olan Şenferâ'nın hayatı yanı sıra günümüze ulaşan *Lâmiyyetü'l-'Arab* adlı kasidesi, şerhleri ve tercümeleleri ele alınmıştır.¹

Çoğulu saâlik olan su'lûk kavramı sözlükte, itibarı olmayan, fakir ve kimsesiz anlamına gelmesiyle birlikte Arap edebiyatında, daha geniş anlamda kullanılmıştır. Bir terim olarak, bağlı bulunduğu aşiretin kontrolünden çıkarak, onlarla ilişkisini koparan, böylece aşiret hukukuna binaen terettüp eden haklardan yoksun kalan, endişe ve korku içinde düzensiz bir yaşantıya sahip yoksul kimselere ıtlak edilmiştir. Sa'lûklar müntesipleri oldukları kabile ve toplumundaki otoriteyi kabul etmeyerek, mevcut düzene uymamış, dağlarda veya çölde soyutlanmış bir hayat yaşayarak, hayatın zorluklarına kendi imkânlarıyla mücadele etmişlerdir. Zaman zaman günlük ihtiyaçlarını karşılayacak kadar eşkıyalık yapmalarına rağmen, buldukları toplum, onlara müsamahalı davranarak, onları hırsızlardan ayrı tutmuştur. Câhiliye edebiyatında geniş bir şekilde kullanılan su'lûk kavramı, genelde fakirliği ile ön plana çıkan kişi anlamında kullanılmakla birlikte, bazen de bu anlamı dışına taşarak daha geniş olan terimsel anlamıyla kullanılmıştır. Kimi müelliflerin ise, su'lûk sözcüğünü bazı sıfatlarla kullandığı görülmektedir (su'lûk mehlû'/(kabilelerinden) kovulmuş su'lûk). Su'lûk grubuna giren kişilerin tespit edilmesi yönündeki çalışmalarda, müelliflerin, su'lûk kavramına yükledikleri birbirinden farklı anlamlar nedeniyle zorlaştığı görülmektedir. Yukarıda açıklanan terimsel anlamıyla su'lûklar, farklı aşiretlerden olmalarına rağmen (ortak noktaları olan hayatta kalma gayesiyle), kimi zamanlar bir araya gelerek grup oluşturmuş, reddedildikleri toplumlarına karşı daima bir kin ve intikâm duygusu içinde yaşamışlardır. Ancak bütün olumsuzluğa rağmen, yaşadıkları dönemdeki edebî hareketlilikten soyutlanmayan Şenferâ, Urve b. Verd ve Teebbeta Şerran gibi bazı su'lûklar, kendi hayat tarzlarını ve cengâverliklerini edebî bir üslupla aktarmayı başarmışlardır. Su'lûkları ele alan eserler de, hem câhiliye hem de İslamî döneminde yaşamış su'lûklar'a yer verilmeyle birlikte, câhiliye döneminde yaşamış

¹ Muhammed Mürteda el-Hüseyni ez-Zebîdî, *Tacü'l 'Arus min Cevâhiri'l-Kamûs*, C. XII, (tahkik, Mustafa Hicâzî), Kuveyt: Matbaat'u Hukûmeti'l-Kuveyt, 1973, s. 251; Şevki Dayf, *Tarihü'l-Edebü'l-'Arabî, Asrû'l-Cahilî*, 24. Baskı, Kahire: Dârü'l-Maârif, 2003, s. 375-387; Ebü'l-Fadl İbrahim Cemalüddin Muhammed b. Mükrim İbn Mânzur el-İfrikî el-Mısırî, *Lisanü'l-'Arab*, 1. Baskı, C. X, Beyrut: Dâr Sâdir, 2001, s. 455-456.

su'lukların ön plana çıkarıldığı, hatta Şenferâ gibi kimi su'lukların efsaneleştirildikleri görülmektedir.²

Cahiliye döneminde yaşamış bazı su'luklar:³

Şenferâ (Amr b. Mâlik), (ö.525-550 arası).

Urve b. Verd (Seyyidu's- saâlik /'Urvetu's-saâlik) (ö.600 civarı).

Teebbata Şerran (Sâbit b. Câbir) (ö.530-535 civarı).

Suleyk b. Suleke es-Se'dî (ö.605 civarı).

Cehder b. Dubay'a (ö.510 civarı)

1. Şenferâ'nın Hayatı ve Eserleri

Tarih ve edebiyat kaynaklarında kendisine nispet edilen *Lâmiyyetü'l-'Arab* adlı kasideyle tanınan cahiliye devrinin seçkin şairi Şenferâ'nın adı, nesebi ve yaşantısı hususunda, kaynaklarda birbirinden farklı rivayetler bulunmaktadır.

1.1. Adı, Nesebi ve Hayatı

Adının, Amr b. Mâlik/ Âmir b. Amr/ Amr b. Berrak/ Sabit b. Avaz/ Sabit b. Cabir/ Şems b. Mâlik olduğunu söyleyen birbirinden farklı bu görüşlerin çoğu kalın dudaklı olmasından dolayı "*kalın dudaklı*" anlamında Şenferâ lakabıyla anıldığını belirtmelerine rağmen, Abdülkâdir el-Bağdadî (ö. 1093/1682), *Hizânetü'l-edeb* adlı eserinde, *bunun söz konusu şairin adı olduğunu, bazılarının adının, Sabit b. Cabir lakabının ise Şenferâ olduğu yönündeki iddialarının yanlış olduğunu* kaydetmektedir. Ayrıca (Bedreddin) el-'Aynî'nin (ö. 855/1451) *hataya düşerek, ismi hususunda, Amr b. Berrâk olduğunu iddia ettiğini ancak adı geçen kişilerin Şenferâ'nın arkadaşları (onun gibi eşkiya/yağmacı olan) olduklarını belirtmekte ve bu üç kişinin Addâûn'dan⁴ sayıldıklarını buna rağmen hızlı koşma konusunda sadece*

² Yûsuf Huleyf, *eş-Şu'arav's-Sa'alik fi 'Asri'l-Câhilî*, Kâhire: Dârü'l-Mâarif, 1959, s. 19-21; Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib, *Esmav'l-Muğtalî min'el-Eşraf fi'l-Cahiliyeti ve'l-İslâm*, (tahkik, Seyyid Kesravî Hasen), 1. Baskı, Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001, s. 242-243; Cevâd Ali, *el-Mufasssal fi Târîhi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 4. Baskı, C. VII, (b.y.y.): Dârü's-Sâkî, 2001, s. 412-413; Hasan Ca'fer Nûreddin, *Mevsu'atu's-Şu'arais-Sa'alik*, C. II, Beyrut: Reşadpress, 2007, s. 21-30; Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DÎA*, XXXVIII, 535-537; Zebidî, *Tacü'l 'Arus min Cevâhiri'l-Kamûs*, C. XII, s. 471.

³ Hasan Ca'fer Nûreddin, *Mevsu'atu's-Şu'arais-Sa'alik*, C. II, Beyrut: Reşadpress, 2007, s. 14, 21, 39, 51, 66.

⁴ Araplarda atların yetişemediği en hızlı koşan kişilerin oluşturduğu gruba verilen addır. Bu gruptaki diğer şairler: Süleyk b. Suleke, 'Abdullah b. Uneysiyî'l Cuhenyî, 'Amr b. Umeyyete'z-Za'meriyî, Esyed b, Cabir, 'Umar b. Benak, Teabbata Şerran'dır. Bu konuda bkz. Mustafa Sabri Sözeri, "Şenferâ ve Lamiyyetü'l-'Arab", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 1 (1963), 4.

Şenferâ'nın darbimesel (الشنفرى من أعدى /Şenferâ'dan daha hızlı), olduğunu belirtmektedir.⁵

Mîladî 475 yılı civarında doğan Şenferâ'nın nesebi hususundaki rivayetlerin çoğunda, Şenferâ b. Evas b. Hecr b. Heni İbnü'l-Ezd olarak zikredilir. Bu nesebe göre Şenferâ, Yemenli Kâhtânîlerin⁶ Ezd kabilesindedir. Kaynaklarda, babasının yoksul bir kişi olduğu, annesinin ise Habeşli bir cariyeye olduğu zikredilmekte ve teninin siyahlığı yüzünden de *Âğribetü'l-'Arab'tan*⁷ (Arap Kargaları) biri olarak addedildiği kaydedilmektedir. Ancak Şenferâ'ya nispet edilen bazı şiirlerde annesinin hür olduğunu çağrıştıran ifadeler bulunması bu hususta bir çelişkiye neden olmaktadır. Şenferâ Kâhtânîlerin Ezd kabilesinden olmasına rağmen, annesi onu ve kardeşini alarak *Benî Selâmân* kabilesinden ayrılmış ve Adnanîlerin⁸ Benî Fehm kabilesinde yaşamıştır. Ayrılık sebebine ilişkin farklı rivayetler bulunmakla birlikte, bunlardan en yaygını, babasının müntesibi olduğu *Benî Selâmân* tarafından öldürülmesi olduğu söylenmiştir. Şenferâ'nın, şiirlerinde Ezd'li Benî Selâmân b. Müferric aşiretinden intikam alacağını ilân etmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Gerçekleştirdiği yağma eylemlerini şiirlerinde dile getiren su'lûk şairlerden olan Şenferâ'nın bu zümreye katılmasıyla ilgili olarak kaynaklarda farklı rivayetler bulunmakla birlikte genelde şu hikâyeye yer verilir: *Şenferâ çok küçük yaşta ailesiyle birlikte Kays Aylân'dan⁹ Benî Şebâbe b. Fehm'e esir düşer. Ardından esir değişimi sonucu Ezd'in kollarından olan Benî Selâmân'a geçer. Burada yarı esir, yarı köle durumunda evinde büyüdüğü kişinin kızına âşık olur. Ancak kız tarafından reddedildiği gibi kızın babası tarafından da ağır hakaretlere mâruz kalınca ilk efendileri Benî Şebâbe b. Fehm'e sığınır. Bunların -Şenferâ'nın o zamana kadar bilmediği- nesebi hakkındaki gerçeği açıklamaları üzerine Benî Selâmân'dan intikam*

⁵ Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdadî, *Hizânetü'l-Edeb ve Lübbü Lübbi Lisani'l-'Arab*, 4. Baskı. (tahkik, Abdüsselam Muhammed Hârûn), C. III, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1997, s. 343-348.

⁶ Anavatanı Yemen olan Kâhtânî Araplar, Arab-ı Ârîbeden olup zamanla değişik nedenlerden dolayı yurtlarını terk ederek Arabistan'ın çeşitli bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu konuda Bkz. Davut, Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası (Muhalleî) ve Sözlü Edebiyatı*, İstanbul: Sahhaflar, 2015, s.17.

⁷ Bu sözcüğün anlamı ve kapsamı hususunda farklı görüşler olmakla birlikte, en yaygın görüş ise "*Câhiliye döneminde tenlerinin siyah oluşundan dolayı kargalara benzetilen kişiler (Şenferâ, Amr b. Berrâka, Suleyk b. Suleke, Teebbeta Şerran, Amr b. el-Ahnes, ...)*" olduklarıdır. Bu konuda bkz. Muhammed Mûrteda el-Hüseynî ez-Zebîdî, *Tacü'l 'Arus min Cevâhiri'l-Kamûs*, C. XII, (tahkik, Mustafa Hicazî), Kuveyt: Matbaat'u Hukûmeti'l-Kuveyt, 1973, s. 471.

⁸ Arapların iki büyük kolundan biri olan Adnânîler, menşe itibarıyla Arap olmayıp sonradan Araplaşan kabilelerden meydana gelmektedir. Bu konuda bkz. Davut, Orhan, *Midyat Yöresel Arapçası (Muhalleî) ve Sözlü Edebiyatı*, İstanbul: Sahhaflar, 2015, s. 16-17.

⁹ Adnanîlerin en büyük kabilelerinden biri olan Kays Aylân, üç kola ayrılmıştır (*Amr b. Kays Aylân, Sâ'd b.Kays Aylân, Kâb (Hasafe) b. Kays Aylân*). Şenferânın sığındığı veya annesinin kabilesi olduğu söylenen Benî Şebâbe, *Amr b. Kays Aylân'ın bir kolu olan Fehm kabilesindedir*. Bu konuda bkz. <http://www.arab-ency.com/ar/> (13.10.2016).

almak için yemin eder. Cinayetleri artınca kabilesi (Benî Şebâbe) tarafından kovulur ve saâlik grubuna katılarak kendisi gibi su'lûk ve 'addain'den olan akrabası Teebbeta Şerran ve Amr b. Berrâk gibi yağmacılarla birlikte baskınlar düzenleyerek çölde yaşayan kabileler arasında uzun bir zaman dehşet salar.¹⁰ Aralarında babasının katili Hizâm b. Câbir es-Selâmânî'nin de bulunduğu doksan dokuz kişiyi öldüren Şenferâ, 'addainden biri olan Esyed (Üseyd) b. Câbir es-Selâmânî'nin de yer aldığı bir grup tarafından gece vakti Ebîde (Bîde vadisi) yakınındaki Nâsıf vadisinde bir subaşındayken pusuya düşürülür. Karanlıkta ona saldıranlardan ikisini okla yaralarsa da sonunda yakalanır ve uzun işkencelerden sonra öldürülür (ö. 525-552 arası). Şenferâ'nın işkence sırasında şiir söylemesi istenince söylediği "Şiir neşeli zamanlarda söylenir" sözü, darbimesel haline gelir. Ayrıca ölümünden sonra Benû Selemân'dan bir kişinin ayağıyla Şenferâ'nın kafatasını tekmelemesi sonucu ayağına batan bir kemik kıymığının o kişinin ölümüne sebep olduğu bunun da Şenferâ'nın öldükten sonra olsa da andını yerine getirmesine yorumlandığı, şeklinde bir öykü anlatılmaktadır.¹¹ Öldürülmeden önce çeşitli işkenceler gören Şenferâ, öldükten sonra kendisini gömmemelerini, cesedini dostu olarak kabul ettiği vahşi hayvanlara terk etmelerini isteyerek bunu son şiirinde dile getirir.¹²

فَلَا تَدْفُنُونِي إِنَّ دَفْنِي مُحَرَّمٌ * عَلَيْنَاكُمْ، وَلَكِنْ خَامِرِي أُمَّ عَامِرٍ
 إِذَا احْتَمَلُوا رَأْسِي، وَفِي الرَّأْسِ أَكْثَرِي * وَغُودِرَ عِنْدَ الْمُلتَقَى ثَمَّ سَأْتِرِي
 هُنَالِكَ لَا أَرْجُو حَيَاةً تُسْرِنِي * سَمِيرَ اللَّيَالِي مُبْسَلًا بِالْحَرَائِرِ

Gömmeyin beni! Gömmek beni haramdır size (haram olsun).

Beni (cesedimi) gizleyecek (yiyecek olan) olan ancak sırtlan(lar)dır.

Başımı götürdükleri zaman ki başımda insani unsurlar (beş duyudan çoğu)

¹⁰ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535-537; *İslâm Ansiklopedisi*, "Şenferâ", C. XI, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979, s. 425.

¹¹ Emine Ebker Halil İsmail, *el-Cümletü'l-İsmiyyetu fi Şi'ri's-Şenferâ*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sudan: Câmî'atu Ümmi Dermân el-İslâmiyye Külliyyeti'd-Dirasetü'l-'Ulyâ Külliyyeti'l-Lügati'l-'Arabiyye, 2008, s.11.

¹² Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-İsfahânî, *Kitabü'l-Eğâni*, 3. Baskı, C. XXI, (tahkik, İhsan Abbas, İbrahim es-Sa'fin ve Bekr Abbâs), Beyrut: Dar Sadır, 2008, s. 128-139; Muhasin b. İsmail b. Ali, *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdî*, (tahkik, Halid Abdür-rauf el-Cebr), Amman: Dârü'l-Yenâbî', 2004, s. 9-25; Hayreddin ez-Ziriklî, *el-Alâm Kâmusü Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, 15. Baskı, C. V, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002, s. 85; Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemherâtü'l-Emsâl*, C. II, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, s. 59; *İslâm Ansiklopedisi*, "Şenferâ", C. XI, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul: 1979, s. 425; Ebû Ca'fer Muhammed b. Habib el-Bağdâdî, *Esmâu'l-Muğtalin min'el-Eşraf fi'l-Cahiliyeti ve'l-İslâm*, (tahkik, Seyyid Kesravî Hasen), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001, s. 242-243; Hasan Ca'fer Nüreddin, *Mevsu'atu's-Şu'arais-Sa'alik*, C. II, Beyrut: Reşadpress, 2007, s.21-30; Mahmûd Hasan Ebû Nacî, *eş-Şenferâ Şairu's-Sahrai'l-Ebî*, Cezair: el-Vezaretu's-Sekafe, 2007, s. 17-22.

vardır.

Ve İntikamımı alacak olanlar, defin yerinden ayrıldıkları zaman.

Orada beni mutlu edecek bir hayat ummuyorum.

Geceler boyunca kötülük yaptığım düşmana teslim edilmeği bekliyorum.

1.2. Eserleri

Çoğu şiirleri kaybolan Şenferâ'nın günümüze, uzun bir *Tâiye*'si ve *Lâmiyyetü'l-'Arab* adıyla bilinen kasidesinin yanı sıra bazı şiirleri ulaşmıştır. Daha çok hamâse ve fahr türlerinden olan bu şiirler, *el-Mufaddaliyyât*, *el-Hamâsetü'l-kübrâ*, *el-Emâlî*, *Kitâbü'l-egânî Munteha't-taleb* gibi antoloji ve edebî eserlerde dağınık bir şekilde yer almaktadır.¹³ Şenferâ'nın şiirlerinin en derli toplu olduğu eser ise Halepli Şair Muhasın b. İsmail b. Ali tarafından yazılan ve Halid Abdür-raûf el-Cebr'in tahkik ettiği *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdî* adlı eserdir.¹⁴

1.2.1. Dîvân: Arap edebiyatının ünlü isimlerinden Asma'î'nin (ö.216/831) Şenferâ'nın divanını Mekke'de İmam Şâfiî'den (ö.204/820) okuduğuna dair rivayetlerden yola çıkarak bu divanın h. II. yüzyılın sonlarında toplanmış olduğu söylenebilir. Nitekim Ebû Bekir es-Sûlî, hicrî III. yüzyılın ikinci yarısında Şenferâ'nın şiirlerinden meydana gelen bir mecmuanın mevcut olduğunu kaydeder. Arap edebiyatında büyük bir öneme haiz olan söz konusu divana yönelik yapılan araştırmada, divanın pek çok esere kaynaklık yaptığı görülmektedir. Nitekim Bedreddin el-'Aynî (ö. 855/1451) *Şerh Şevahidü'l-kübra* adlı eserinde, müracaat ettiği kaynaklar arasında söz konusu eseri de zikretmektedir. Şenferâ'nın şiirleri, ilk defa Abdulaziz el-Meymenî (ö.1978) tarafından *et-Tarâifü'l-edebiyye* adlı eserde eksik şekilde yayımlanmış,¹⁵ Emîl Bedî' Ya'kûb ise divanın tam neşrini gerçekleştirerek, *Dîvânü's-sa'âlik* içinde yayımlamıştır. Ayrıca divanın tahkiki serhini de yapmıştır.¹⁶

1.2.2. Tâ'iyye: Şenferâ'nın önemli şiirlerinden olan otuz altı beyitlik bu kaside nadir şiirleri bir araya getiren *el-Mufaddaliyyât*'ta yer almaktadır. Şenferâ bu şiirinde, Benî Selâmân'dan, babasının katili Harâm b. Câbir'i öldürmekle övünür; fakat şiirin esas güzelliği sevgilisi Ümeyme'den (Ummû 'Amr) bahsettiği nesîb (gazel) kısmındadır. Şenferâ'ya nispetinde herhangi bir şüphe bulunmayan

¹³ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535-537; Muhasın b. İsmail b. Ali, *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdî*, (tahkik, Halid Abdür-rauf el-Cebr), Amman: Dârü'l-Yenâbî', 2004, s. 5-6.

¹⁴ Muhasın b. İsmail b. Ali, *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdî*, (tahkik, Halid Abdür-rauf el-Cebr), Amman: Dârü'l-Yenâbî', 2004, s. 43.

¹⁵ Abdulaziz el-Meymenî, *et-Tarâifü'l-Edebiyye*, Kahire: Matbaatu Lucnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1937, s. 28-42.

¹⁶ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535-536; Emîl Bedî' Ya'kûb, *Divanu's-Şenferâ*, 2. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-'Arabî, 1996, s.22-23.

Taiyye hakkında Mısırlı meşhur edebiyatçı Şevkî Dayf'ın, (ö. 2005) "*Ondan (Şenferâ'dan) bize sadece Tâiye'si ulaşmış olsaydı dahi onun yaşantısını ve mücadelesini tasavvur etmemize yetecekti*" şeklindeki kanaati bu kasidenin ehemmiyetini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁷

1.2.3. Faiyye: Baskın öncesi gecenin tasvirini yapan ve silâhları anlatan bir kasidedir.¹⁸

1.2.4. Lâmiyyetü'l-'Arab: Kahramanlık duyguları ve mertlik ifadeleriyle dolu altmış sekiz beyitlik bir kaside olup Şenferâ'ya nispet edilen kasidelerin en meşhurdur. Kaside filolojik değeri yanında Câhiliye devri bedevî yaşayışını, bedevîlerin düşünce hayatını, ahlâk prensiplerini, davranışları yanı sıra saâlikü'l-'Arab'ın hayat tarzını ve yaşadıkları es-Serât bölgesini (Mekke ile Medine arasındaki dağlık bölge) tasvir etmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Söz konusu kasidenin, İslam âleminin yanı sıra Avrupa'nın başlıca kütüphanelerinde de muhtelif yazmaları bulunmaktadır.¹⁹

2. Lâmiyyetü'l-'Arab'ın, Önemi, Analizi, Şerh ve Tercümelere

Lâmiyyetü'l-'Arab veya Alman müsteşrik G. Jacob'un ifadesiyle *Neşidu's-Sahrâ* (Çöl Marşı), zengin lügat malzemesi ve bedevî hayatını mükemmel şekilde tasvir etmesi bakımından Arap edipleri ve şarkiyatçılar tarafından yoğun ilgi görmüş, İbn Dureyd (ö.321/933), Hatîb et-Tebrîzî (ö.502/1109), Zemahşerî (ö.538/1143), İbnü's-Şecerî (ö.542/1148) ve İbn Mâlik et-Tâî (ö.672/1274) gibi birçok müellif tarafından şerh edilmiştir. XVIII. yüzyıldan sonra da onlarca kişi tarafından tahkik edilerek farklı dillere çevrilmiştir. Batı dünyasında da büyük ilgi gören *Lâmiyyetü'l-'Arab*, ilk defa Isaac Silvestre de Sacy (ö.1838) tarafından Arapça metniyle birlikte *Chrestomathie Arabe* (1806- Paris) adlı eserde Fransızca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir. Ayrıca Yusuf Cemil Ararat'ın (ö.1963) yanı sıra M. Sadi Çoğenli ile Nurettin Ceviz tarafından Türkçe çevirileri de yapılmıştır.²⁰

¹⁷ Besim İdrîs Kâsım, "Lâmiyyetü'l-'Arab beyne's-Şenferâ ve Halâf el-Ahmar", *Mecelletü't-Terbiye ve'l-İlm*, 50 (2011), s.131; Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 536-537; Ahmed Selmân Muhna, *el-Mar'atu fi's-Şi'ri's-Saâlik fi'l-Cahiliyeti ve'l-İslâm*, Gazze: el-Cami'atu'l-İslâmiyye 'Imadetu't-Dirasetu'l'Ulya, 2007, s.49.

¹⁸ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 536.

¹⁹ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535; Mustafa Sabri Sözeri, "Şenferâ ve Lamiyyetü'l-'Arab", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 1 (1963), s.5-8; Hasan Ca'fer Nûreddin, *Mevsu'atu's-Şu'arais-Sa'alik*, C. II, Beyrut.: Reşadpress, 2007, s.30-38.

²⁰ Fuad Sezgin, *Tarihü't-Türasi'l-Arabi*, (*Geschichte des Arabischen Schrifttums*), (çev. Mahmûd Fehmi Hicazî), C. II, Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991 s. 52-55; Carl Brockelmann, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî* (*Geschichte der Arabischen Litteratur*), (çev. Abdulhalim en-Neccar), 5. Baskı, C. I, Kahire: Darü'l-Maârif, tarihsiz, s. 105-109; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Cami'uş-Şuruh ve'l-Havaşî*, C. III, Ebûzabî: Darü'l-Kutübi'l-Vataniyye, 2004, s. 1510-1514; Abdurrahmân Bedevî, *Mavsu'atu'l-Musteşrikîn*, 3. Baskı, Beyrut: *Dârü'l-*

2.1. *Lâmiyyetü'l-'Arab*'in Muhteva Yönünden Analizi

Şenferâ'nın, kabilesi tarafından, himaye edilmeyerek kovulmasının neticelerinden biri olan ve *Lâmiyyetü'l-'Arab* adıyla bilinen bu kaside zengin lügat malzemesi ve bedevî hayatını mükemmel şekilde tasvir etmesi bakımından Arap edipleri ve şarkiyatçılar tarafından yoğun ilgi görmüştür. Nitekim İslam'ın ikinci Halifesi Hz. Ömer (ö.23/644), "Çocuklarınıza *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ı öğretin, çünkü o çocuklara güzel ahlâkı öğretir" dediği rivayet edilmiştir. Ancak kasidenin, ilk dönem edebiyatçıların eserlerinde yer almaması, Şenferâ'ya aidiyetini şüpheli kılmıştır. Nitekim *Lâmiyyetü'l-'Arab*, İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) *eş-Şi'r ve ş-şu'arâ'* adlı eserinde zikredilmediği gibi Ebü'l-Ferec el-İsfahânî'nin (ö.356/967) *el-Eğânî*'sinde şairin biyografisine ayrılan bölümde de ona herhangi bir işaret yoktur.²¹ Ebû Alî el-Kâlî (ö.358/969) *el-Emâlî*'de hocası İbn Dureyd'ten naklederek kasidenin Basralı dil âlimi Ebû Mûhriz'in (Halâf el-Ahmar) (ö.180/796) eseri olduğunu belirtir. Öte yandan Yâkût el-Hamevî'nin (ö. 626/1229) naklettiğine göre Ebû Ubeyde (ö.209/824) kasidenin yanlışlıkla Şenferâ'ya nispet edildiğini söylemiştir. Kasidede câhiliye dönemine ait yer ve kişi adlarının bulunmaması, diğer su'lûk şairlerine ait kasidelerin aksine uzun olması, aynı zaman diliminde veya Şenferâ'ya yakın dönemde yaşayan şairlere ait olduğu kabul edilen şiirlerde onun kasidesinde yer almayan bazı tabirlere yer verilmesi gibi hususlar şiirin otantikliği konusunda şüphe uyandırmıştır. Bu kuşkuya Theodor Nöldeke (ö.1931), Fritz Krenkow (ö.1953), Francesco Gabrieli (ö.1996), Régis Blachère (ö.1973), Yûsuf Huleyf (ö.1995) ve Muhammed Mehdi el-Basir (ö.1974) gibi çağdaş âlimler de katılmıştır. Ancak kasidenin râvileri Kûfeli olduğundan ve söz konusu şüpheyi ileri sürenlerin arasında Ebû Ubeyde (ö.209/824) ve İbn Dureyd (ö.321/933) gibi Basralı dilcilerin bulunması, birçok araştırmacı tarafından mektep taassubu şeklinde yorumlanmış ve kasidenin otantikliğinden şüphe edilmemiştir. Müsteşriklerden Georg Jacob (ö.1937) ve Carl Brockelmann da (ö.1956) aynı kanaati belirtmiş, S. Stetkevych ise şiiri klasik kasideye geçiş sürecini temsil eden özgün bir eser olarak görmüştür. Muhammed Bedî' Şerif ve Yûsuf Sâmî el-Yûsuf (ö.2013) gibi birçok çağdaş Arap edebiyatçısı da kasidenin Şenferâ'ya nispetini reddedenlere karşı çıkararak söz konusu iddiaların mesnetsiz olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır.²² Ayrıca hicrî III. yüzyıl müelliflerinden İbn Ebû Tâhir Tayfûr (ö. 280/893), şiirin nispet edildiği Halâf el-Ahmar'ın, çağdaşı sika Uyeyne b. Abdurrahman el-Mühellebî'den naklederek kasideye, *eşsiz-benzersiz*

İlm li'l-Melâyîn, 1993, s. 336; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Umar ez-Zemahşerî, *A'cebü'l-'Aceb fi Şerhi Lamiyeti'l-'Arab*, Kustantiniyye: Matbaaatü'l-Cevâib, 1300, s.9-11.

²¹ Besim İdris Kâsım, "Lâmiyyetü'l-'Arab beyne's-Şenfera ve Halâf el-Ahmar", *Mecelletu't-Terbiye ve'l-İlm*, 50 (2011), s. 131.

²² Besim İdris Kâsım, "Lâmiyyetü'l-'Arab beyne's-Şenfera ve Halâf el-Ahmar", *Mecelletu't-Terbiye ve'l-İlm*, 50 (2011), s.136-138; Süleyman Tülüçü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535-536.

kasideler (el-Kasâidu'l-Müfredetu'l-letî lâ Misle Lehâ) arasında yer vermiştir. Bütün bunlar kasidenin Şenferayâ aidiyetini teyit ettiği gibi h. II. yüzyıl râvilerinin de kasidenin Şenferâ'ya ait olduğunu bildiklerini göstermektedir. Kaside'de Şenferâ'nın adının iki yerde geçmesi, onun yaşadığı çöl ortamını ve özellikle Ezd kabilesinin bulunduğu Mekke'nin güneyi ile Yemen'in kuzeyindeki dağlar arasındaki mevkiiyi tasvir etmesi, Şenferâ'nın kabilesi tarafından terkedilmesi ve yabancı hayvanlarla dost olması, duygu gerçekliği, tasvir inceliği yanı sıra klasik kaside dönemi öncesini gösteren ilk beytin mısralarının aynı kafiyede (musarra') olmaması ve Hz. Ömer'in anılan sözü gibi hususlar kasidenin otantikliğini güçlendirmektedir.²³ Bütün bu ihtilaflarla birlikte kasidenin cahiliye hayatını tasvir ettiği hususunda ittifak edilmiştir. Matla'ı (ilk beyti): { أقيموا بني أمي صدور مطيكم * فإني إلى قوم } {سواكم لأميل} ²⁴ olan ve altmış sekiz beyitten oluşan bu kaside bahr-ı tavîlden²⁵ olup mutlak kafiye'ye²⁶ sahiptir. Kaside de Şenferâ, kabilesine karşı istignasını dağlara, taşlara, çöllere, vadilere ilticasını, hayvanlarla nasıl kaynaştığını tasvir etmektedir. Kavminden ayrılışını, vahşi hayvanların sırlarını açığa vurmamasından dolayı kavmine tercih ettiğini şu beytinde ifade eder. { هم الأهل لا مستودع السرّ ذائع * لديهم، ولا الجاني بما } {جرّ، يُخذَلُ} (Onlar (vahşi hayvanlar) gerçek ailemdir * Onlar emanet edilen sırra ihanet etmezler), devamında hayvanların cesaretli olmasına karşın kendisinin daha cesur olduğunu belirtir. Bütün bunlarla birlikte yiyeceğe veya ganimete olan kanaatini dolayısıyla kavminden ayrı yaşayabileceğini şu beyitte { وإن مدت الأيدي إلى الزاد } (eller yemeğe/ganimete uzandığında acele eden olmam* çünkü kavmin en kötüsü/hırslısı acele edendir) ima eder, yaptığı işlerle övünür ve kabilesine kesin olarak dönmeyeceğini ifade eder. Yolculuklara, açlığa ve susuzluğa olan dayanaklığını, çilelere katlanışını överek kadınlara düşkün olmadığını belirtir. Hayırsız, korkak olmadığını şu beytinde dile getirir. { و جبأ أكهي } (Korkmam ve kötü ahlaklı olmam*Kadınlarla oturup, işimde onlarla danışmam), kabilesinden onu müstağni eden, koruyan üç arkadaşının kalbi, kılıcı ve uzun yayı olduğunu şöyle ifade eder. { ثلاثة أصحابٍ فؤادٌ مشيعٌ } { *وأبيضُ إصليت وصفراء عيطلُ } (üç arkadaşım (zorluklarla mücadelede ve beni belalardan

²³ Süleyman Tülücü, "Şenferâ", *DİA*, XXXVIII, 535; Muhasın b. İsmail b. Ali, *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdi*, (tahkik, Halid Abdür-rauf el-Cebr), Amman: Dârü'l-Yenâbî', 2004, s. 30-33.

²⁴ (Ey annemin kabilesi! Bineklerinizin sırtını doğrultun! * Ben sizden başka bir kavme meyilliyim!) (Ey kabilem! Gafletten uyanıp bani yardımsız bırakmaktan vazgeçin çünkü bu durum sizleri terketmeyi ve düşmanınızda olsa başka bir kavme yönelmemi gerekli kılar.)

²⁵ Bir nazım sistemi olan Arûz'un, sekiz tefîleden oluşan en uzun veznine denir. Bu konuda bkz. İbrahim Yılmaz, "Tavîl", *DİA*, XXXX, 183-184.

²⁶ Kafiye harfinin harekeli olması demek. Bu konuda deyatlı bilgi için bkz. Mârûn Abbûd, *Edebü'l-'Arab*, Kahire: Müessesetü Hindavî li't-Ta'lim ve's-Sekafe, 2014, s.52-53.

koruyan) * Sıkıntılara göğüs geren bir gönül, kınından çekilmiş bir kılıç ve uzun bir yay), saldırılarını şiddetli ve hızlı yaptığını belirterek, birçok kişiyle savaşıp onları öldürdüğü şu beytinde anlatır, {فَأَيْمَتُ نِسْوَانًا ، وَأَيْمَتُ وِلْدَانًا * وَعُدْتُ كَمَا أَبْدَأْتُ ، وَاللَّيْلُ أَلَيْلٌ}، (Kadınları dul çocukları yetim bıraktım * Ve gittiğim gibi geldim!), kısaca, Şenferâ, kendini överek, vahşi hayvanların olduğu bir vadiden diğerine gidip-geldiği ve yaptığı saldırılardan, kabilesine olan istignasından ve mücadelesinden bahsederek kendini övdüğü görülmekte, bunu yaparken de adeta o günkü sosyal hayatın portresini çizmektedir.

2.2. *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ın Arap Dili Açısından Önemi

Şenferâ'nın, Arap dil kurallarının tespitinde istişhad edilen câhiliye döneminde yaşamış olması, şiirlerini özel bir ehemmiyete haiz kılmış ve Arap dilinde yazılan lügat, nahiv, sarf ve belagat eserlerinin beslendiği en önemli kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim aralarında İbn Cinnî (392/1002), Ebû Hilâl el-'Askerî (395/1005), Ebû Ubeyd el-Bekrî (487/1094), Kadî Tenûhî (487/1094) gibi birçok âlim gerek nahv kuralları konusunda gerekse belagat hususunda *Lâmiyyetü'l-'Arab* ile istişhatta bulunmuşlardır. Ayrıca güvenilir kasidelerin ortalama iki veya üç beytinin istişhada katkıda bulunurken *Lâmiyyetü'l-'Arab* ise yaklaşık on altı kadar hususta istişhad için kullanılmıştır. Arap dilinde hiçbir kasidenin bu sayıya ulaşmadığı göz önünde bulundurulduğunda, *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ın önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Söz konusu istişhadlar, *Sır Sına'atü'l-'Arab*, *Şerh İbn 'Akîl*, *Şerh Katru'n-Nedâ*, *Müğni'l-Lebîb*, *Lisanu'l-'Arab*, *Hizânetü'l-Edeb*, *Şerhu'l-Eşmûnî* gibi müteâhhir ulemanın eserlerinde yer almaktadır.²⁷ *Lâmiyyetü'l-'Arab* beyitleriyle *istişhad edilmesine ilişkin* bir örnek: *Lâmiyyetü'l-'Arab*'ın sekizinci beyti olan {وإن مدت الأيدي إلى الزاد لم أكن * بأعجلهم إذ أحشعُ القوم {أعجل}، beytiyle iki hususta istişhad edilmiştir. Birinci istişhad; “لم أكن بأعجلهم” cümlesinde Lâm (ل) ile menfi (olumsuz) olan *Kâne*'nin (كان) haberinde zaide olan *be* (ب) harfinin girmiş olmasıdır ki bu durum az ve nadirdir.²⁸ İkinci istişhad; E'fal-i tafdil'in bazen tafdil dışında kullanılabileceğine yönelik istişhattır. Beyitte geçen e'fal-i *tafdil* kalıbı “E'celu” (أعجل) tafdil için kullanılmadığıdır. Söz konusu sözcük tafdil için kullanıldığı durumda beytin anlamı “*Eller yemeğe/ganimete uzandığında en acele eden olmam* çünkü kavmin en kötüsü/hırslısı en acele edendir.*” şeklinde olurken: *tafdil* dışında kullanılırken ise anlamı “*Eller yemeğe/ganimete*

²⁷ Besim İdrîs Kâsım, “Lâmiyyetü'l-'Arab beyne's-Şenfera ve Halâf el-Ahmar”, *Mecelletu't-Terbiye ve'l-İlm*, 50 (2011), s.134,166.

²⁸ Bahâuddin Abdullâh b. 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C.I, Beyrut: *Dârü'l-Fikr*, 1994, s. 241.

uzandığında *acele eden olmam** çünkü kavmin en kötüsü/hırslısı *acele edendir.*" olmaktadır.²⁹

2.3.Lâmiyyetü'l'Arab'ın Şerh ve Tercümelerinden Bazıları³⁰

Yazarın Adı	Eserin adı	Türü
Abdurrahman b. Muhammed	خلاصة الادب على لامية العرب	Şerh
Ahmed b. Muhammed b. İsmail el-Mu'afî ed-Dahavî et-Tihamî el-Yemenî (ö. 1280/1863)	عصارة الضرب في شرح لامية العرب	Şerh
Ahmed b. Yahya el-Ma'ruf bi'Sa'leb (ö. 291/904)	شرح لامية العرب	Şerh
Atâullah b. Ahmed el-Ezherî el-Mekkî (ö. 1188/1774 sonrası)	نهاية الأرب في شرح لامية العرب	Şerh
E. Reuss (ö.1891)	_____	Tercüme: Almanca
Ebû Cum'a Said b. Mesud el-Mağuşî el-Merakişî (ö.1015/1606)	اتحاف ذوي الادب بمقاصد لامية العرب	Şerh
Ebû Zekeriyya Yahya b. Ali el-Hatib et-Tebrizî (ö. 502/1109)	شرح لامية العرب	Şerh
Ebü'l-Abbas Muhammed b. Yezid el-Muberrred (ö. 285/898) ³¹	شرح لامية العرب	Şerh
Ebü'l-Bekâ Abdullah Huseyn el-'Ukberî (ö. 616/1219)	إعراب قصيدة الشنفرى	İrap
Ebü'l-Berakat Abdullah b. Huseyn b. Mar'a es-Suveydî (ö.1174/1761)	رشف الضرب بشرح لامية العرب	Şerh
Ebü'l-Hayr Abdurrahman b. Abdullah b. Hüseyin es-	سكب الادب على لامية العرب	Şerh

²⁹ Bahâuddin Abdullah b. 'Akîl, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C.II, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994, s.154.

³⁰ Fuad Sezgin, *Tarihü't-Türasi'l-Arabi*, (*Geschichte des Arabischen Schrifttums*), (çev. Mahmûd Fehmi Hicâzî), C. II, Riyad: Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991, s. 52-55; Carl Brockelmann, *Tarihü'l-Edebi'l-Arabî* (*Geschichte der Arabischen Litteratur*), (çev. Abdulhalim en-Neccar), 5. Baskı, C. I, Kahire: Darü'l-Maârif, tarihsiz, s. 105-109; Abdullah Muhammed el-Habeşî, *Cami'uş-Şuruh ve'l-Havaşî*, C. III, Ebûzabi: Darü'l-Kutübi'l-Vataniyye, 2004, s. 1510-1514; Besim İdris Kâsım, "Lâmiyyetü'l 'Arab beyne's-Şenfera ve Halâf el-Ahmar", *Mecelletu't-Terbiye ve'l'İlm*, 50 (2011), s. 132-134; Abdurrahmân Bedevî, *Mavs'u'atu'l-Mustesrikîn*, 3. Baskı, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâvîn, 1993, s.628; Mustafa Sabri Sözeri, "Şenferâ ve Lamiyyetü'l-Arab", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 1 (1963), 7-9; Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Umar ez-Zemahşerî, *A'cebü'l-'Aceb fi Şerhi Lamiyyeti'l-'Arab*, Kostantiniyye: Matbaaatu'l-Cevâib, 1300, s.9-11; Affî Abdurrahman, *Mektebetu'l-'Asru'l-Cahilî ve Edebihi*, Lübnan: Daru'l-Endelüs, 1984, s.114-115; Emîl Bedî' Ya'kûb, *Divanu's-Şenferâ*, 2. Baskı, Beyrut: Dârü'l- Kitabi'l-'Arabî, 1996, s.20-21.

³¹ Bazı kaynaklarda Muberrred'e nispet edilen eserin Sa'leb'in olduğu zikredilmektedir.

Suveydî (ö. 1200/1786)		
Ebü'l-İhlas Cadullah el-Ğuneymî el-Fuyûmî (ö.1115/1703 sonrası)	عنوان الادب في شرح لامية العرب	Şerh
Ebü'l-Kasım Mahmûd b. 'Umar ez-Zemahşerî (ö.538/1143)	أعجب العجب في شرح لامية العرب	Şerh
el-Mecusî	شرح لامية العرب	Şerh
F. Rückert (ö.1866)	_____	Tercüme: Almanca
Fehim Bayraktareviç (ö.1970)	<i>Şanfarina Kasida</i>	Tercüme: Sırpça-Hırvatça
Francesco Gabrieli (ö.1996)	<i>Sull'autenticità della 'Lâmiyyat al-'Arab</i>	Tercüme: İtalyanca
Fulgence Fresnel (ö.1855)	-----	Tercüme: Fransızca
G. Hughes	_____	Tercüme: İngilizce
Georg Jacob (ö.1937)	<i>Schanfaras Lamijat al-'Arab</i>	Tercüme: Almanca
Ğulam Hüseyin eş-Şirazî el-Maruf bi'Kamus Kuştî (ö. 1339/1920)	شرح لامية العرب	Şerh (Farsça)
Hibetullah İbnü's-Şecerî (ö.542/1147)	مختارات شعراء العرب	Şerh
İbn Zâkûr el-Mağribî (ö. 1121/1708),	تفريغ الكرب عن قلوب أهل الأرب في معرفة لامية العرب	Şerh
M. Sadi Çöğenli-Nurettin Ceviz	<i>Lâmiyyetü'l-'Arab, Unvanü'l-Hikem, Lamiiyyetü'l-Acem ve Tercümeleri</i>	Tercüme: Türkçe
Michael A. Sells	<i>Shanfara's Lâmiyya</i>	Tercüme: İngilizce
Muhammed b. Hasan İlcik et-Türkî (ö. 698/1319 sonrası)	عقد درر الأدب في شرح لامية العرب	Şerh
Muhammed b. Yahya b. Kerem en-Nehavî	شرح لامية العرب	Şerh
Muhammed Bedi' Şerîf	لامية العرب او نشيد الصحرى	Şerh ve tahkik
Muhammed el-'İsamî ed-Dimeşkî (ö. 1103/1691 sonrası)	شرح لامية العرب	Şerh
Muhammed el-Mekkî b. Muhammed el-Beteravî (ö. 1355/1936)	هامية الطرب بشرح لامية العرب	Şerh
Muhammed Udayme - Stefano Mangano	<i>Lamiyyet al-Arab</i>	Tercüme: Fransızca
Sir James William Redhouse (ö.1892)	_____	Şerh-Tercüme: İngilizce
Suzanne Pinckney Stetkevych	<i>Archetype and Attribution in Early Arabic Poetry: al-Shanfara and the Lamiyyat al-'Arab</i>	Tercüme: İngilizce
Süleyman b. Abdullah eş-Şavî el'Ubeydî el-Hımyerî (ö.1209/1793)	سكب الأدب على لامية العرب	Şerh
Yahya b. Humeyde b. Zafir el-Halebî el-Ğassanî (ö.630/1233)	المنتخب في شرح لامية العرب	Şerh

Yusuf Cemil Ararat (ö.1963)	<i>Şenferâ ve Lâmiyyetü'l-'Arab</i>	Tercüme: Türkçe
--------------------------------	-------------------------------------	-----------------

Sonuç

Câhiliye döneminin su'lûk şairlerinden Şenferâ'nın şiirlerindeki ana temanın, düşmanlarıyla olan mücadelesi ve yaşadığı hayata ilişkin detaylar olduğu görülmektedir. Şiirleri, dönemin kültürel hayatını tasvir ettiği gibi sosyolojik, açıdan da önemli ipuçları ihtiva etmektedir. Kullandığı haşin dilin cahiliye devri bedevi hayatını en doğru şekilde yansıtması Şenferâ'yı diğer şairlerden ayıran en önemli özellik olmuş, dönemin yaşantısını tasvir ederken kullandığı kuvvetli ifadeler de üslubunu sağlamlaştırmıştır. Şiirinde duygunun sıcaklığı, sözün doğruluğu yanı sıra kimseyi korkudan veya ihtiyacından dolayı övmediği (medh) dolayısıyla onurlu bir hayat yaşadığı görülmektedir. Ayrıca Şenferâ'nın, kahramanlık duyguları ve mertlik ifadeleriyle dolu olan 68 beyitlik *Lâmiyyetü'l-'Arab* adlı kasidesi filolojik değeri yanında câhiliye devri bedevî yaşayışını, bedevîlerin düşünce hayatını, ahlâk prensiplerini, davranışlarını ve saâlikü'l-'Arab'ın hayat tarzını tasvir etmesi bakımından da büyük önem taşımaktadır. Son olarak Şenferâ'nın hayatı ve bize ulaşan şiirleri, o dönemin bir aynası olmanın yanı sıra tarih, coğrafya ve edebiyat çalışmaları içinde temel bir kaynak olduğu anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Abbûd, Mârûn, *Edebü'l-'Arab*, Kahire: Müessesetu'l-Hindâvî li't-ta'lim ve's-sakâfe, 2014.
- Abdullah, Muhammed el-Habeşî, *Câmi'u's-Şürûh ve'l-Ĥavâşî*, C. III, Ebûzabî: Dârü'l-Kütübi'l-Vataniyye, 2004.
- Abdurrahmân Bedevî, *Mavsû'atü'l-Musteşrikîn*, 3. Baskı, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 1993.
- Abdurrahman, Afif, *el-Edebü'l-Cahilî fi Âsâri'd-Dârisîn Kadîmen ve Hadisen*, Amman: Dârü'l-Fikr, tarihsiz.
- Abdurrahman, Afif, *Mektebetü'l-'Asru'l-Cahilî ve Edebihi*, Lübnan: Dârü'l-Endelüs, 1984.
- Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, 4. Baskı, C. VII, (b.y.y.): Dârü's-Sâkî, 2001.
- Askerî, Ebû Hilâl, *Cemheretü'l-Emsâl*, C. II, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Bağdâdî, Abdülkadir b. Ömer, *Hizânetü'l-Edeb ve Lübbü Lübbâbi Lisâni'l-'Arab*, (tahkik, Abdüsselâm Muhammed Hârûn), C. III, 4. Baskı, Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 1997.
- Brockelmann, Carl, *Tarihü'l-Edebi'l-'Arabî (Geschichte der Arabischen Litteratur)*, (çev. Abdulhalim en-Neccar), C. I, 5. Baskı, Kahire: Dârü'l-Maârif, tarihsiz.
- Dayf, Şevki, *Tarihü'l-Edebü'l-'Arabî, Asrû'l-Cahilî*, 24. Baskı, Kahire: Dârü'l-Maârif, 2003.
- Ebû Nacî, Mahmûd Hasan, *eş-Şenferâ Şairu's-Sahrai'l-Ebî*, Cezair: el-Vezaretu's-Sekafe, 2007.
- Halil İsmail, Emine Ebker, *el-Cümletü'l-İsmiyyetu fi Şi'ri's-Şenferâ*, Cami'atu Ümmi Dermân el-İslâmiyye Kulliyeti'd-Dirasetü'l-'Ulyâ Külliyyeti'l'Lügatü'l-'Arabiyye, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sudan: 2008.
- Huleyf, Yûsuf, *eş-Şu'ara u's-Sa'alik fi 'Asri'l-Cahilî*, Kâhire: Dârü'l-Mâarif, 1959.

- İbn 'Akîl, Bahâuddin Abdullah, *Şerhu İbn 'Akîl 'alâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, C.I, Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1994.
- İbn Ali, Muhasın b. İsmail, *Şerh Şi'ru Şenferâ'l-Ezdî*, (tahkik, Halid Abdür-rauf el-Cebr), Amman: Dârü'l-Yenâbî', 2004.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer, Muhammed, *Esmâu'l-Muğtalin min'el-Esrâf fi'l-Câhiliyeti ve'l-İslâm*, (tahkik, Seyyid Kesravî Hasen), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Mânzur, Ebü'l-Fadl İbrahim, *Lisanü'l-'Arab*, C. X, Beyrut: Dâr Sâdır, tarihsiz.
- İsfahânî, Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin, *Kitabü'l-Eğâni*, C. XXI, 3. Baskı, (tahkik, İhsan Abbas, İbrahim es-Sa'fin ve Bekr Abbas), Beyrut: Dâr Sâdır, 2008.
- İslâm Ansiklopedisi*, "Şenferâ", XI, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- Kâsım, Besim İdrîs "Lâmiyyetü'l-'Arab beyne's-Şenferâ ve Halâf el-Ahmar", *Mecelletü't-Terbiye ve'l-İlm*, 50 (2011), 134-166.
- Meymenî, Abdulaziz, *et-Tarâifü'l-Edebiyye*, Kahire: Matbaatu Lucnetü't-Te'lif ve't-Terceme ve'n-Neşr, 1937.
- Muhna, Ahmed Selmân, *el-Mar'atu fi's-Şi'ri's-Saâlik fi'l-Cahiliyeti ve'l-İslâm*, el-Cami'atu'l-İslâmiyye 'Imâdetü't-Dirasetü'l'Ulya, Gazze: 2007.
- Nûreddin, Hasan Ca'fer, *Mevsu'atü's-Şu'arai's-Sa'âlik*, C. II, Beyrut: Reşadpress, 2007.
- Orhan, Davut, *Midyat Yöresel Arapçası (Muhallemin) ve Sözlü Edebiyatı*, İstanbul: Sahhaflar, 2015.
- Sezgin, Fuad, *Tarihü't-Türasi'l-Arabî (Geschichte des Arabischen Schrifttum)*, (çev. Mahmûd Fehmi Hicâzî), C. II, Riyad: Câmiatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 1991.
- Sözeri, Mustafa Sabri, "Şenferâ ve Lâmiyyetü'l-'Arab", *İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi*, 1 (1963), 2-24.
- Tülücü, Süleyman, "Şenferâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 535-537.
- Ya'kûb, Emîl Bedî, *Divânü's-Şenferâ*, 2. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kitabi'l-'Arabî, 1996.
- Yılmaz, İbrahim, "Tavîl", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXX, 183-184.
- Zebîdî, Muhammed Mûrteda el-Hüseyinî, *Tacü'l 'Arus min Cevâhirü'l-Kamus*, (tahkik, Mustafa Hicâzî), C. XII, Kuveyt: Matbaat'u Hukûmeti'l-Kuveyt, 1973.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. 'Umar, *A'cebü'l-'Aceb fi Şerhi Lamiyyeti'l-'Arab*, Kostantiniyye: Matbaaatu'l-Cevâib, 1300.
- Ziriklî, Hayreddin, *el-Alâm Kâmusü Terâcim li-Eşheri'r-Ricâl ve'n-Nisâ mine'l Arab ve'l-Müsta'ribîn ve'l-Müsteşrikîn*, C. V, 15. Baskı, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn, 2002.
- <http://www.arab-ency.com/ar/> (13.10.2016).